

رسالة محمد

عنوان:

تحقیق کامل پوشاک سنتی مردم سیستان

گرد آورنده:

گلی حیدری

هنرستان حضرت زینب (س)

شهرستان نیمروز

فهرست

صفحه

عنوان

۱.....	مقدمه
۲.....	پوشاک مردان
۲.....	سرپوشها
۲.....	کلاه
۳.....	الف) عرقچین :
۳.....	ب) کلاه پشمی:
۳.....	ج) کلاه قرص:
۴.....	د) کلاه سیمی:
۴.....	ه) کلاه پوستی:
۴.....	و) کلاه نمدی:
۴.....	لونگته Lon gota :
۵.....	تن پوشها
۵.....	لنگ long
۶.....	پتو (پشمینه)
۶.....	لباس مردان
۷.....	پیراهن
۸.....	پیراهن چل تریز
۱۰.....	پی نر
۱۰.....	پیراهن یقه شاهونکی
۱۰.....	شلوار
۱۱.....	جلیقه
۱۲.....	کت
۱۲.....	قبا
۱۳.....	پالتو نمدی
۱۳.....	پاپوشها
۱۳.....	الف) پاپیج
۱۳.....	جوراب :
۱۳.....	الف - جوراب پشمی :
۱۴.....	ب- جوراب نمدی :
۱۴.....	کفش :
۱۴.....	چپت chappat :
۱۴.....	کتراک (ketrak) (katrak) :
۱۴.....	نیم بوت :nim boot
۱۴.....	بوت :boot

۱۵.....	چکمه :
۱۵.....	کفش چرمی :
۱۵.....	دست پوشها.....
۱۵.....	مچ پیچ.....
۱۵.....	پوشاک در طبقات اجتماعی مردان.....
۱۶.....	پوشاک کار و پیشه.....
۱۷.....	لباس روحانیان.....
۱۷.....	لباس کشاورزان.....
۱۷.....	لباس گوداری.....
۱۷.....	لباس صیادی.....
۱۹.....	پوشاک بانوان سیستانی.....
۱۹.....	پیراهن تاجیک.....
۲۱.....	تمو (تومبو).....
۲۲.....	پیراهن دو گریانه.....
۲۲.....	پیراهن پاچین.....
۲۲.....	شلوار.....
۲۲.....	جلیقه.....
۲۲.....	کت.....
۲۴.....	لچک یا دستمال سر: lachchak.....
۲۵.....	سر پوش یا چارقد.....
۲۵.....	روبند.....
۲۵.....	کلاه.....
۲۵.....	چادر.....
۲۵.....	پای پوش.....
۲۵.....	کفش.....
۲۶.....	أرسی.....
۲۶.....	جلیقه.....
۲۶.....	ار خالق (الخالق).....
۲۶.....	قبا.....
۲۶.....	پاپوشها.....
۲۶.....	جوراب.....
۲۶.....	چاقچور.....
۲۶.....	کفش.....
۲۷.....	پوشاک در طبقات اجتماعی زنان.....
۲۷.....	پوشاک کار و پیشه.....
۲۷.....	پوشاک در فصول مختلف سال.....
۲۸.....	پوشاک عروس.....

۲۸.....	پوشاک نوزاد.....
۲۸.....	لچک lachchak.....
۲۹.....	کلاه گوشک دار:.....
۲۹.....	قنناق :.....
۲۹.....	بند قنناق :.....
۲۹.....	بالشتک baleshtak.....
۳۰.....	پیراهن :.....
۳۱.....	فهرست منابع و مآخذ.....

گامی جبری

مقدمه

فرهنگ سیستانی از آن جمله فرهنگ و تمدنهاییست که همواره در خود تنوع بسیار زیادی را در خصوص پوشاک پذیرفته است. این گوناگونی و تنوع در میان طبقات متعدد اجتماعی بر حسب جایگاه اقتصادی، مذهبی، اجتماعی، جنسیتی و کارکردی به وفور دیده میشود.

با وجود چنین بستر گسترده ای و در عین حال بکر برای انجام مطالعات و پژوهشهای اجتماعی هنوز طرحهای عمیق و جدی تحقیقی در خصوص پوشاک این بخش از سرزمینمان نادر است و معضل بزرگ کمبود منابع، علت اصلی عدم وجود مطالعات علمی بر روی پوشاک سیستان است.

مطالعات پوشاک سیستان، طبیعتاً میبایست با یک توصیف دقیق از لباسهای قشرها و مشاغل اصلی و فرعی جامعه سیستانی که جامعه ای کوشا و تنوع پذیر بوده اند همراه باشند. پوشاک سیستانیها یادآور پوشاک باستانی ایرانیان پیش از اسلام است و پوشاک مرد وزن سیستانی نشانگر ذوق، هنر و فرهنگ آنان است تنوع رنگ در پوشاک بویژه پوشاک بانوان بیش از همه توجه مردم دیگر نقاط را در هنگام ورود به سیستان جذب میکند و در مورد لباس مردان باید اظهار داشت بر خلاف بقیه نقاط ایران که لباس مردان به نسبت بانوان از هزینه کم تری برخوردار بوده و نیز ظرافت و زیبایی کمتری داشته کی بانوهای سیستانی چندین ماه از وقت خود را صرف خامه دوزی و یا خمک دوزی لباس همسران خود میکردند که از این لحاظ قابل تحسین میباشد.

خمک دوزی هنریست خاص منطقه سیستان که بدلیل دارا بودن توتستانهای زیاد و ابریشم فراوان از آن بدون هیچگونه پردازش و یا رنگرزی بر روی لباس استفاده و زیباترین نقشها را بر جای میگذاشتند.

بدلیل فراوانی و تنوع کارگاههای پارچه بافی، سیستان دارای زیباترین و بهترین لباسها بوده است.

پوشاک مردان

سرپوشها

کلاه

در سیستان از همان دوران کودکی استفاده از کلاه نقش مهمی در تکمیل پوشاک دارد. در فصول گرم برای جلوگیری از تابش آفتاب و گردوغبار حاصل از یابدهای موسمی کلاه بر سر می گذارند. کلاه در فصول سرد نیز برای مبارزه با سرما کاربرد فراوان دارد. بنابراین مردان انواع کلاه را با توجه به فصول مختلف اوقات گوناگون و با در نظر گرفتن وضعیت اقتصادی خود به سر می گذارند.

استفاده از کلاه به گونه های مختلف مرسوم است. گاه فقط کلاه بر سر می نهند و زمانی سربندهای دیگر از قبیل: شال، لنگ و یا لونگته: Lon gota می بندند. مردان به هنگام کار به علت عرق کردن و جلوگیری از گرم شدن بدن کلاه را از سر برمی دارند.

کلاه مردان سیستان

انواع کلاه های متداول در سیستان عبارتند از:

الف) عرقچین :

کلاهک مردانه ای است دستباف که معمولاً به رنگ سفید می باشد. آن را به تنهایی و یا در زیر لونگته به سر می گذارند عرقچین را از پارچه ای به نام "سن" می دوزند. برای دوخت آن پارچه دایره شکلی را هم اندازه تقریبی بالای سر می برند. سپس نوارهایی افقی به دورتادور این دایره می دوزند که مسلماً از بالا به پایین طول نوارها افزایش می یابد. روی عرقچین را قلاب دوزی می کنند که معمولاً هم رنگ پارچه است نوع ساده این کلاه را در همه فصول در منزل و خارج از منزل به سر می گذارند اما بیشتر در منزل مورد استفاده قرار می گیرد. در مسجد و به هنگام عبادت نیز فقط عرقچین بر سر می گذارند و از نماز خواندن با سر برهنه پرهیز دارند.

ب) کلاه پشمی:

این کلاه را از نخ کاموایا از پشم هایی که خود از گوسفند تهیه می کنند می بافند. کلاه پشمی را در صحرا به هنگام کار بر سر می گذارند.

ج) کلاه قرص:

مردان مسن کلاهی به نام کلاه قرص در زیر لونگته بر سر می نهند. این کلاه بیشتر مخصوص جشنها و مراسم عروسی است.

د) کلاه سیمی:

این کلاه بانجهای نقره ای و باطلایی بافته می شود. محل ساخت آن کشور افغانستان است و در حقیقت کلاه وارداتی منطقه محسوب می شود. کلاه سیمی با طرحها و رنگهای متنوع و زیبا در بازار شهر به فروش می رسد.

ه) کلاه پوستی:

این کلاه همانطور که از نامش پیداست از پوست تهیه می شود. بهای آن زیاد و محصول کشور پاکستان است. کسانی که قدرت خرید آن را دارند از جمله دامادها در مراسم عروسی استفاده از آن را ترجیح می دهند.

و) کلاه نمدی:

کلاهی است از جنس نم که فقط در میان چوپانها استفاده از آن رایج است و بیشتر مختص مناطق سردسیر است.

لونگته Lon gota:

مردان سیستانی برای پوشش سر خود از سربندی به نام لونگته استفاده می کنند. این سربند مشابه عمامه است. اما به شکل روحانیون آن رابه دور سر نمی پیچیند. بلکه یک سر آن را از پشت سر تا حدود کمر می آویزند و سر دیگر را مشابه عمامه به دور سر می پیچیند. استفاده از لونگته در سیستان یک سنت است

لونگته عرضی برابر نیم تا یک متر ولی طول آن با توجه به مقام و شخصیت فرد تفاوت دارد. هر چه مقام شخص استفاده کننده بیشتر باشد طول آن افزایش می یابد معمولا طول آن از ۱/۵ متر تا ۱۰ متر در نوسان است بنابراین با توجه به ضخامت سربند هر فرد میتواند به موقعیت اجتماعی و اقتصادی وی پی برد

جنس آن از کتان و دیگر پارچه های نازک مانند فاج انتخاب میشود. برای این منظور رنگ سفید را به سایر رنگها ترجیح میدهند. سادات لونگته مشکی بر سر میبندد. سیستانیها از رنگ قرمز پرهیز دارند و بنابراین هرگز لونگته قرمز بر سر نمیگذارند

برای بستن آن ابتدا کلاهی بر سر نهاده سپس آن را دور کلاه میپیچند. در موقع کار و فعالیت دنباله آویخته آن را نیز به دور سر پیچیده و یا دور گردن می اندازند.

لونگته سر پیچی است که در فصول گرم برای محافظت از گرما و در فصول سرد سال برای جلوگیری از باد و باران و گرد و غبار کاربرد و فوائد بسیار دارد. استفاده از لونگته از سن چهارده سالگی آغاز میشود.

تن پوشها

لنگ long

پارچه ای است به طول ۳ متر و عرض حدود نیم متر که به دور شانه و گردن آویخته میشود. آن را از پارچه های نخی ساده و یا گلدار فراهم میکنند. جوانان بیشتر لنگ الوان را می پسندند. در جشنها و مراسم و یا عروسی، لنگ سفید رنگ بیشتر کاربرد دارد. از لنگ علاوه بر دوش انداختن و آویختن به دور گردن استفاده های دیگری نیز بعمل میآید از جمله:

به عنوان خشک کردن بدن، سر و صورت بعد از استحمام و وضو گرفتن
به هنگام نماز آن را روی سر نهاده و یا زیر پا می اندازند.

گاه آن را دور کمر میبندند و به عنوان کیسه از یک گوشه آن برای حمل بذر و کاشتن آن در زمین زراعتی استفاده میشود.

در موقع وزش باد و طوفان آنرا به دور سر و صورت خود چنان میبندند که فقط چشمها عیان باشد.
به هنگام خرید و آوردن جنس از مزرعه به منزل، لنگ را به عنوان دستمال یا بقچه به کار میگیرند.

پتو (پشمینه)

شامل پشمی است که حدود نیم متر پهنا و دو متر طول دارد. آن را به دور گردن و شانه می اندازند. در حقیقت وسیله ای است گرم کننده که در زمستان جای لنگ را میگیرد. این شال رابه گونه ای دور گردن، سر و صورت می پیچند که فقط چشم و بینی از میان آن نمایان است. سیستمها معمولا شال کمر نمیبندند ولی در هنگام کار، شال سر را به کمر میبندند. شال را به رنگهای مختلف تهیه میکنند و به این شال در منطقه سیستان "پتو" patu یا "پشمینه" pashmina اطلاق میشود. گاه شال را از جنس نمد نیز در این منطقه درست میکنند. علاوه بر دوش انداختن شال، استفاده های دیگری هم از آن به عمل می آید که عینا مشابه لنگ است.

لباس مردان

لباس مردان سیستانی شامل پیراهن و شلوار است که به آن لباس "دوتختی" نیز اطلاق میشود. پیراهن آن از گذشته تا کنون دستخوش تغییر و تحول گشته لیکن در مورد شلوار باید ابراز داشت که فقط از گشادی شلوار کاسته شده و هیچگونه تغییر دیگری در شکل و دوخت آن داده نشده است. همچنین میگویند شلوار پاچه گشاد نیز در گذشته مرسوم بوده است. سیستمها به پوشیدن جلیقه نیز علاقمندند و در تمام فصول آن را که نیم تنه ای تا حد کمر است بر روی لباس میپوشند. عده ای نیز پوشیدن کت های بلند مردانه را روی لباس به خصوص در فصل سرد ترجیح میدهند.

بطور کلی تن پوشهای متداول مردان به شرح زیر میباشد:

پیراهن

پیراهن مردان در گذشته راسته ، گشاد و جادار دوخته می شد ، باز و بسته شدن آن برای پوشش از طریق سر شانه ، کتف و یا مورب از روی سینه انجام میگرفت، به این صورت که در قسمت جلوی لباس شکافی به شکل مورب قرار داشت که در سر شانه راست با بند گره میخورد و یا توسط دکمه باز و بسته می شد .

آستین پیراهن گشاد و پر چین بود و در دو طرف آن تکه هائی جهت گشادی لباس افزوده میشد این پیراهن از دو پهلو چاک داشت و قد آن تا زیر زانو میرسید . همراه این پیراهن شلوار پاچه گشادی از همان جنس بر تن می نمودند . پیراهن مردان چاکى نسبتا بلند حدود ۵۰ سانتی متر در دو پهلو دارد. برای زیبایی پائین پیراهن کناره های انتهائی چاک را گاهی گرد و زمانی راسته می برند . جوانان در حال حاضر چاک راسته را نسبت به نوع دیگر آن ترجیح میدهند . افراد مسن و دیگر علاقمندان پف نوع لبه گرد آنرا می پوشند . چاک طرفین پیراهن سبب راحتی در نشست و برخاست و جلوگیری از فشار به پارچه لباس میباشد . جیبی معمولا در دو پهلو قرار دارد و گاه نیز یک جیب از رو در ناحیه سمت چپ بالا تنه بر آن میدوزند .

بلندی قد لباس در گذشته تا بالای زانو بوده ، اما اکنون پائین تر از زانو نیز دوخته میشود . مردان سیستمی به هنگام کار و فعالیت و یا گرفتن وضو آستین های خود را بالا میزنند اما در دیگر مواقع از بالا زدن آستین به شدت خودداری میکردند .

جنس پیراهن از کتان ، چلوار و یا دیگر پارچه ها به رنگ سفید، آبی ، توسی ،قهوه ای ، مشکی و یا راه راه گه بیشتر جوانان می پوشیدند انتخاب می شد . جوانان از رنگهای روشن و افراد مسن از رنگهای تیره و روشن لباس در بر میکنند . ناگفته نماند که لباس سفید از اهمیت خاصی برخوردار است و اکثر مردان لباس سفید بر تن دارند ،به خصوص مردان مسن که اهمیت زیادی برای رنگ

سفید قائلند . امروزه برای دوخت یک پیراهن حدود سه متر پارچه لازم است . در گذشته این لباس را گشاد تر می دوختند و قد آن کوتاهتر بود .

پیراهن چل تریز

پیراهن گشاد و پر چینی است که قدی تا میانه ساق پا دارد . آستین های آن مچ دار است و از پارچه سفید آن را میدوزند . بالا تنه آن نسبتا تنگ است ولی در قسمت دامن کاملا پرچین و گشاد میشود و در حقیقت یک نوع لباس ترک دار است . به این ترتیب که از حدود تقریبی کمر به سوی پائین شکاف های عمودی متعددی به دامن داده و در میان هر یک از این شکافها قطعات مختلف مثلثی شکل را که قائده آن در پائین و زاویه ان در بالاست (به حالت کله قندی) به آن میدوزند .

برای زیبایی بیشتر این پیراهن دور مچ ، یقه و پیشک یا برگه روی شکاف سینه را سیاه دوزی میکنند برای دوخت این پیراهن ۸ تا ۱۰ متر پارچه لازم است . نوع کاملا سنتی پیراهن چل تریز در قسمت دامن حد اقل از ۳۴ تا حد اکثر ۴۰ قطعه و یا تریز تشکیل شده است و شلوار آن نیز چین دار و دارای بند و لیفه است . در زمانهای گذشته سیستانیان در زمان جنگ از این لباس استفاده میکنند .

پوشاک مرد سیستانی با پیراهن چل تریز، جلیقه و پوشش سر با لونگته

پی‌نر

این پیراهن نخ‌ی به شکل دور چین دوخته می‌شود. آستین‌هایش بلند و مچ دار و یقه اش به شکل آخوندی (خفتی)، قدی تا زیر زانو دارد و آن را بیشتر به شکل سفید می‌دوزند.

پیراهن یقه شاهونکی

گریبان این پیراهن مورب بوده است و روی شانه آن یک دکمه و یا بند دوخته می‌شود. این پیراهن فاقد یقه بوده، آستین‌های راسته و قدی تا بالای زانو دارد. از دیگر پیراهن‌های مردانه میتوان پیراهن یقه کفتی، یقه سر شانه ای، یقه چاک دار، یقه خفتی، دکمه دار، یقه سردوشی و یقه پشک دار را نام برد. که در جلوی سینه آنها گاه‌ها خامه دوزی بچشم می‌خورد.

شلوار

مردان سیستانی شلوار گشادی به پا میکنند که در ناحیه قوزک پا تنگ می‌شود این شلوار را در سیستان کوتاه و یا تمو تلفظ میکنند. عده ای معتقدند این شلوار ریشه ای بسیار تاریخی و کهن دارد که البته در تصاویر نقاشی‌های کوه خواجه مشهود است و واضح است که مردم سیستان تا به امروز در حفظ آن کوشیده اند. دهانه شلوار تقریباً ۵ تا ۱۰ متر است و دور کمر آن لیفه دارد. برش آن از دو پهلو کاملاً عمودیست ولی برش میانه آن مایل است. نوعی دیگر شلوار به نام شلوار تنگ معروف است پارچه ای به متر اژ ۱۲ متر مورد نیاز است که چین زیادی روی پا می‌افتد که جدیداً به آن سند بادی گفته می‌شود

شلوار راسته یکی دیگر از شلوار های دیگر منطقه است و شلوار یک پوچکی شلوار یست که صیادان از آن استفاده میکنند که در زبان عامه آن را شلوار لنگی مینامند.

بند شلوار مردان معمولاً دست باف است و دو انتهای آن را با گل تزئینی بافتنی به نام پل می آریند . این بند حدود ۵ سانتی متر عرض و یک متر و نیم طول دارد واز رنگ سفید بافته میشود .جنس آن از نخ یا ابریشم میباشد .

نوع دیگر بند شلوار که به هفت رنگ شهرت دارد با انواع نخهای رنگین بصورت تابیده شده بافته میشود بند شلوار را در جلو به گونه ای تزئینی گره میزنند .

پارچه شلوار مشابه پیراهن و در زمانهای گذشته گاهاً رنگ پیراهن و شلوار با هم تفاوت داشت برای دوخت یک شلوار اکنون ۲ متر پارچه نیاز است در صورتی که در گذشته تا ۶ متر پارچه مصرف می شد.

در مجموع برای دوخت هر پیراهن وشلوار ۱۰ تا ۱۳ متر و گاه حدود ۳۰ تا ۳۵ متر پارچه استفاده میشود که اکنون به ۵ متر کاهش یافته است .

جلیقه

جلیقه نیم تنه ای ست که فاقد آستین میباشد . در سیستان به آن باسکت اطلاق میشود . در گذشته گاه جلیقه را از نمد تهیه کرده و گاه از پشم مهیا میشد که در این صورت به آن پوستین میگفتند . مردان سیستانی به پوشیدن باسکت در تمام طول سال علاقمند هستند در گذشته جلیقه جلو بسته متداول بود که از سمت سر شانه توسط دکمه یا تسمه باز و بسته میشد .

الف - جلیقه جلو بازی است که یقه گلابی شکل دارد ، انتهای آن راسته دوخته میشود و دو چاک کوچک در طرفین بر آن تعبیه شده است . در هر پیش سینه آن دوکیسه (جیب) دوخته میشود که در مجموع شامل ۴ کیسه روی پیش سینه است . در داخل جلیقه یعنی جائی که آستر دوخته شده نیز جیب هائی دوخته میشود . این جلیقه جلو باز معمولاً توسط پنج دکمه باز و بسته میگردد .

ب- این نوع باسکت مشابه نوع اول است با این تفاوت که انتهای آن مثلثی شکل است و در حقیقت جلیقه متداول امروزی مردان بکار میرود .

ج- نوع سوم باسکت مردان سیستانی مانند جلیقه نوع اول است با این تفاوت که قد آن بلند تر برش و دوخته شده است .

کت

تن پوش مردانه ایست که بر روی پیراهن به تن میکنند. اکنون نیز در تمام مناطق شهری و روستائی مشاهده میشود . انواع کت های متداول در سیستان در گذشته عبارت بودند از

الف - جوغه : نوعی کت مردانه است که به علت دوام و هزینه بالای آن یک کت را تا چند نسل به تن میکردند این کت کاموائی مشابه ژاکت های امروزی بود .

ب- ستره : کتی شبیه کت های نظامی است . رن آن شتری و جنسش از پشم است . یقه انگلیسی دارد و افراد مرفه بر روی این کت گمر بندی از تار طلا میبستند که به همین نام یعنی کمر تار طلا شهرت داشت . و خنجری نیز بر روی آن آویزان میکردند . گاه از کمر یا بندهای نخعی یا پشمی رنگین و یا شونه کش که نوعی کمر بند به شکل حمایل است به روی ستره می بستند .

قبا

تن پوش مردانه بلندبست که در زمستان پوشیده میشد . یقه آن گرد و بدون برگردان بوده و معمولا لبه بلندی داشت که با سنجاق تزئینی باز و بسته میشد.

جلوی سینه و سر آستین قبا را برای زیبایی ،یراق دوزی میکردند . از سمت جلو باز بوده و با دکمه باز و بسته میشد . آستینهای ساده و گشادی داشت . در طرفین آن در پهلوها جیبی تعبیه شده بود . معمولا دوچاک در پهلوها و یا یک چاک در وسط پشت قبا گذاشته میشد . رنگ آن را معمولا بور (کرم) و یا سیاه انتخاب میکردند . قد قبا به زانو میرسید و گاه تا بالای زانو دوخته میشد . این لباس مخصوص افراد بسیار مرفه سیستان به شمار میرفت .

پالتو نمدی

بالا پوشی است از جنس نمد از این تن پوش دامداران و کشاورزان در فصل زمستان استفاده میکنند. مرغوبیت و تزئین آن با توجه به وضعیت شخص استفاده کننده تفاوت دارد. قد نمد تا سر زانو و یا به ساق پا میرسد. ولی معمولاً نمد روستائیان تا سر زانو است. نمد آستینهائی بلند با دهانمه بسته دارد. یقه پالتو مثلثی شکل و جلوی آن باز است.

پاپوشها

الف) پاپیچ

نوار پهن بافته شده ایست به طول یک متر و عرض ۱۰ تا ۱۵ سانتی متر و گاه ۲۰ تا ۲۵ سانتی متر از مچ پا تا زیر زانو را بار آن می پوشانند. چوپانان و دامداران آن را در زمستان به دور پای خود میپیچند. پاپیچ را از پشم گوسفندی که خود با دستگاہی به نام شمشیرک بافته اند مهیا میکنند. در بعضی از نقاط سیستان به آن پت بند pat band نیز اطلاق می شود.

جوراب :

پاپوشی است که فقط در فصل سرما آن را به پا میکنند. انواع آن به شرح ذیل است :

الف - جوراب پشمی :

این جوراب را از پشم گوسفند می بافند. برای این بافت از رنگ سفید، قرمز و سیاه استفاده میکنند. گاه چند رنگ را در هم آمیخته و جوراب الوان میبافند. جوراب به صورت طرح دار نیز بافته میشود. اما جوراب ساده را به سایر طرح ها ترجیح میدهند.

ب- جوراب نمدی :

این جوراب همانطور که از نامش پیداست از نمد درست میشود .

کفش :

کفش را اساسا کفش یا کوش kosh تلفظ میکنند . کفش مردانه در سیستان از گذشته تا کنون به صورت چند مدل به شرح زیر بوده است :

چپت chappat :

نوعی کفش یا صندل تابستانی است که تخت آن از لاستیک کهنه اتومبیل ساخته میشود . در روی آن بندی تعبیه میکنند تا بتوان در پشت پا آن را با گره محکم کرد. از این نوع کفش معمولا چوپانها و افراد تهیدست استفاده میکنند .

کتراک (ketrak) (katrak) :

نوعی دیگر از کفش صندل است که تخت آن را از چوب درست میکنند دارای دو حفره در طرفین است که با عیور بند از آنها به دور پا بسته میشود . این کفش را معمولا ضعفا استفاده میکنند .

نیم بوت : nim boot

کفشی است که فقط تا ناحیه مچ پا را میپوشاند . افراد مرفه معمولا آن را به پا میکردند .

بوت :boot:

کفشی است که ساق نسبتا بلندی دارد و کاملا ساق پا را میپوشاند و از این کفش نیز افراد غنی استفاده میکردند .

چکمه :

پاپوشی است که بلندی آن تا به زیر زانو میرسد . افراد بسیار غنی آن را به پا میکردند .

کفش چرمی :

کفشی است از جنس چرم و به رنگ مشکی و یا قهوه ای و استفاده از آن مخصوص افراد ثروتمند بود.

دست پوشها

دست کش - دستکش دست پوشی است از جنس پشم و به رنگ سفید که فقط چوپانان و گله داران در زمستان آن را به دست میکنند . افراد مرفه دستکشی بافته شده از پشم بره برای مقابله با سرما در زمستان به دست میکنند که در ظرافت و زیبایی بی همتاست .

نوعی دیگر دستکش نیز برای مردان در منطقه سیستان رایج است که هنگام درو گندم بدست میکنند . در این مدل دستکش ناحیه کف دست و انگشتان از پوست گوسفند است ولی پشت دست هیچ پوششی ندارد .

مچ پیچ

در گذشته کسانی که از امکانات مالی خوبی برخوردار بودند سر دست و یا مچ پیچ هائی را تهیه میکردند که روی آنها خامه دوزی و یا گل دوزی رنگی انجام میشد از این مچ پیچها بیشتر در شب دامادی استفاده میشد .

پوشاک در طبقات اجتماعی مردان

در کل منطقه سیستان لباسها به همین صور ذکر شده بود و در حقیقت لباس مردان طبقات مختلف اجتماع از لحاظ جنس پارچه و ظرافت دوخت تفاوت داشت .

مردان سیستانی با پوشاک مختلف محلی

پوشاک کار و پیشه

مردان به هنگام کار و فعالیت در مزارع و یا در موقع دامداری از لباسهای فرسوده و تیره رنگ خود که بهمان شکل رایج است استفاده میکنند. گاه فقط شلوار خود را تعویض کرده و گاه شلوار کهنه خود را که پیژاما می نامند می پوشند. کفشهای آنان از نوعی صندل انتخاب میشود و به هنگام درو نیز کشاورزان دستکش کار به دست می کنند.

در فصل سرما دامداران و کارگران پالو نمدی ر تن میکنند و بهنگام عبادت معمولاً از همان لباسها استفاده میشود اما اگر شخص لباس سفید داشته باشد ترجیح میدهد به وقت عبادت لباس سفید بر تن و بهمراه آن عرقچین بر سر داشته باشد.

لباس روحانیان

روحانیان نیز مشابه سایر مردان لباس بر تن میکنند با این تفاوت که گشادتر از حد معمول دوخته میشود و چاک کناره های لباس راسته است . آستین پیراهن روحانیان راسته و فاقد مچ است .

لباس کشاورزان

معمولا دامن های گشادی داشته تا هنگام بذر پاشی بذر را بدرون دامن ریخته و با دست پخش زمین کنند .

لباس گوداری

معمولا یقه های گشادی داشته و زیاد نیز گشاد نبوده .

لباس صیادی

معمولا قد شلوارها کوتاهتر از معمول است زیرا کمتر خیس شود . گاه صیادها از شلوار یک پوچکی استفاده میکنند که امروزه به آن شلوار لنگی گفته میشود .

لباس صیادان سیستان

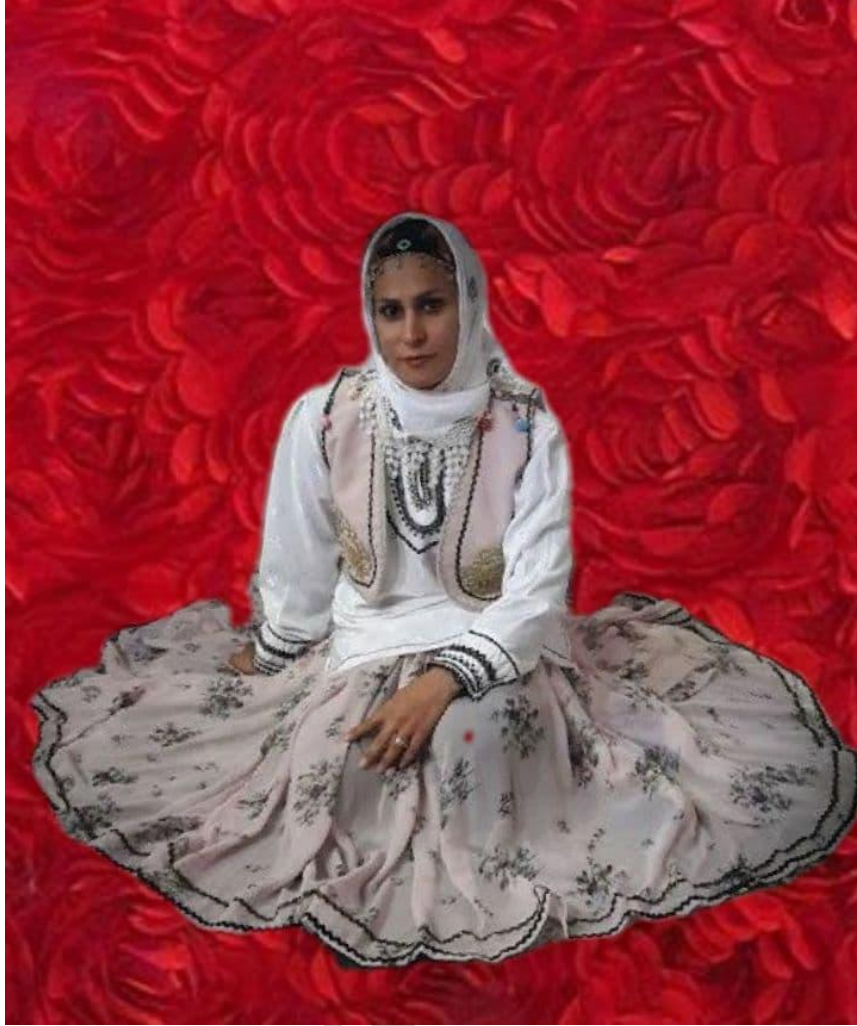
۲-۳- پوشاک در جشنها و مراسم

مردان برای شرکت در مراسم عروسی و دیگر جشنها ترجیح میدهند لباس سفید بر تن کنند و به هنگامی که داماد میشوند نیز حتما لباس سفیدی که بر روی آن خامه دوزی بسیار ظریف و نفیسی صورت گرفته می پوشند . در گذشته در این مراسم فقط داماد دو کیسه دست دوز پارچه ای به کمر بند تار طلای خود می آویخت که مخصوص پول خرد بود . داماد هنگام اسفند دود کردن از این کیسه آویخته انعام میداد . همچنین در گذشته داماد در مراسم جشن عروسی خود کفش چرم و یا نیم بوت سرخ رنگ به پا میکرد . در آغاز سال نو یعنی نوروز ، همه مردان با توجه به رفاه مالی خود ، لباسی کاملا نو بر تن میکنند.

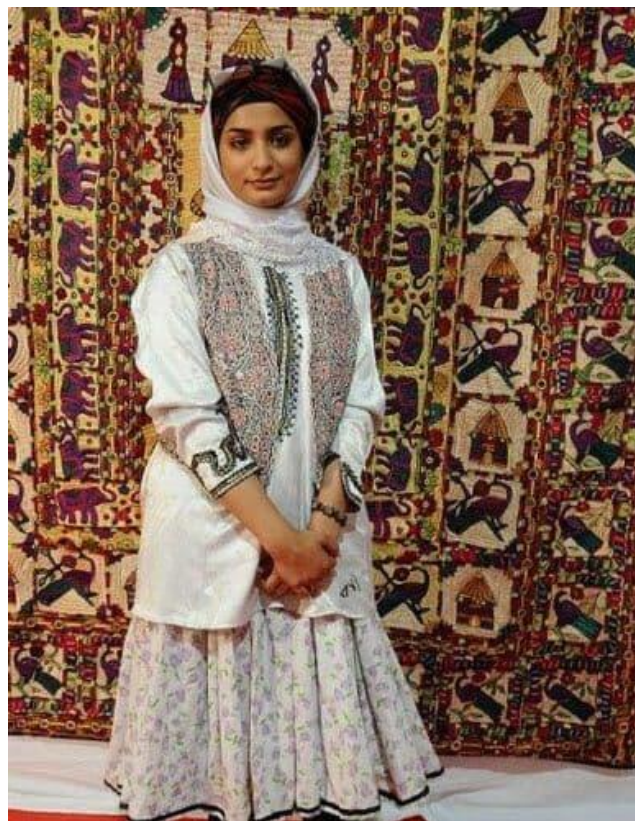
پوشاک بانوان سیستانی

پیراهن تاجیک:

قد این پیراهن کوتاه، حدود یک وجب بالای زانو است و دارای یک برش راسته است که در دو طرف پهلو ها چاکي تا بلندی باسن بزرگ دارد. درز جلوی این لباس تا استخوان جناق سینه باز است و سجافی مزین به گلدوزی با نخ سیاه (سیاه دوزی) برای بستن آن مورد استفاده قرار می گیرد. سرشانه و آستین ها بدون درز روی دو لای بسته برش می خورد و هر آستین از سه برش تشکیل شده است. الف) راسته آستین، ب) برش مثلثی که از کارور تا (((((((((آستین قرار میگیرد، ج) مرغک که برای راحتی پوشنده به آن دوخته می شود. به دلیل پوشیدن دامن پر چینی که در زیر این لباس پوشیده می شود چاک این پیراهن ، بلند است. رو دوزی لبه های لباس با نخ سیاه انجام می شود که در اصطلاح محلی ، به سیاه دوزی موسوم است. نقوش سیاه دوزی با عناوین محلی از جمله تخم خربزه، دندان بره، پا مرغک، زنجیره تور و پنجولک دوخته می شود.

پوشاک بانوی سیستانی

پوشاک بانوی سیستانی

تمو (تومبو)

زنان دامن گشادی بر تن مینومدند که تمو نام داشت ، گشادی دور دامن به ۹ متر و یا بیشتر میرسید و در ناحیه کمر لیفه داشته که بندی نیز از آن رد شده و معمولا دور دامن را با نخ مشکی سوزن دوزی میکردند و قد دامن آن نیز به زیر زانو می رسید (حدودا ۷۰ سانتیمتر) و اغلب از پارچه های اطلسی و ابریشمی و چیتهای گلدار و یا نخی سفید استفاده میشود . گاهی اوقات برای دوخت تمو و پیراهن مجموعا حدود ۲۰ متر پارچه مصرف میشده است .

پیراهن دو گریبانه:

قد این پیراهن تا زیر زانو است و در یقه پشت و جلو آن دو چاک است و به همین علت به دو گریبانه موسوم است. مدل پیراهن مورد نظر شبیه پیراهن تاجیک است: با این تفاوت که قد آن بلند تر است و بدون چاک و برش زیر آستین چین می خورد. این پیراهن با شلوار پوشیده می شود.

پیراهن پاچین:

بانوان سیستانی از پیراهنی استفاده می کردند که دارای بالاتنه کوتاه و دامنی با چین های ریز بوده است. این پیراهن دارای یقه گود، بالاتنه کوتاه (از جلو تا ناحیه اتصال دامن باز است) آستین ساده و شمیزه و مچ دار است قد دامن چین دار این لباس تا زانو می باشد.

شلوار:

پیراهن پاچین زنان سیستانی با شلواری که در منطقه به «کوتنه» موسوم است پوشیده می شود. این شلوار از دو ساق مخروطی و میان ساق کم چین تشکیل می شود و کمری لیفه ای در لبه شلوار سجاف می خورد و روی آن با دست یا چرخ تزیین می شود.

جلیقه:

از پارچه ساده و تیره رنگ دوخته می شود، یقه آن هفت است و تا کمرگاه ادامه دارد و روی آن با نوار قیطان نقش بندی می شود.

کت:

کت های محلی، کوتاه بوده و آستین های آن بلند و راسته و یقه ی آن گرد است و از رن های شاد با براق های تزیینی برای این پوشش استفاده می شود.

جلیقه خامه دوزی شده، پیراهن سیاه دوزی سیستان

لچک یا دستمال سر: lachchak

پارچه چهارگوشی به رنگ مشکی است که نوارهای قرمز رنگی در پیرامون آن دارد. بانوان ابتدا دستمال را دو لا کرده و به سه شکل سه گوش روی سر قرار می دهند و سپس دو گوشه آن را پشت سر برده می تابانند و در ناحیه جلو روی پیشانی نیز تاب می دهند و به شکل ضربدر در می آورند و دو گوشه آن را در پشت سر گره می زنند. معمولاً موها به شکل چتر از زیر دستمال نمایان می شود.

دستمال سر یا لچک بانوان سیستانی

سر پوش یا چارقُد:

پارچه ی چهار گوش رنگی یا سفید که آن را بر روی لچک می پوشیدند.

روبند:

برخی از بانوان برای پوشاندن صورت خود از روبند استفاده می کردند که از پارچه های کتانی سفید تهیه می شد و در محل چشم ها به طور سنتی تور دوز می گردید. این سرپوش به وسیله ی بند به پشت سر بسته می شود و قد آن تا زیر سینه ادامه می یابد.

کلاه:

بعضی از بانوان سیستانی از کلاهی به شکل عرق چین استفاده می کردند که روی آن نقش بندی می گردید.

چادر:

طرح آن چهار گوش و جنس آن از پنبه است و توسط بومیان منطقه بافته می شود. این پارچه چهار خانه مستطیل شکل را از وسط بر روی سر می اندازند و قد آن تا کناره های زانو ها و پایین تر می رسد. نوع نامرغوب آن جاوند نامیده می شود و نوع دیگر که مختص اعیان و اشراف است از چارخانه های ریز با نخ ابریشم بافته می شود.

پای پوش:

پای پوش های قدیمی بانوان سیستان بر دو گونه است:

کفش:

پای پوشی کف چوبی که رویه چرمی داشته و مورد استفاده ی افراد معمولی بوده است.

اُرسی:

کفش های سر کج یا نوک برگشته که مخصوص بانوان ثروتمند بوده است.

جلیقه :

نیم تنه ای فاقد آستین ، اصولاً از پارچه های مخمل با رنگهای الوان و شاد همچون سرخ ، آبی و سبز دوخته میشود . یقه آن گلابی شکل و جلوی آن توسط چند دکمه باز و بسته میشود . پائین آن بصورت مثلثی و کناره ای جلیقه را با نوارهای تزئینی زینت میدهند .

ار خالق (الخالق)

کت مخملی کوتاهیست با آستینهای راسته بلند و یقه گرد یا گلابی شکل

قبا :

زنان سیستانی قبائی شبیه قبای مردان داشته اند که از آن در فصل سرما استفاده می نوده اند .

پا پوشها

جوراب

چاقچور :

زنان طبقات مرفه بعنوان جوراب پا پوشی بنام چاقچور به پا میکردند که از کف پا تا زیر زاو یا بالاتر را می پوشاند .

کفش

الف : چپت chappat کفش تخت زنانه را گویند .

ب- سرپائی

ج- چپلی که در انتها پاشنه ای چوبی دارد .

د- بوت که مختص همسران خوانین و بزرگان سیستان است .

پوشاک در طبقات اجتماعی زنان

مدل لباس زنانه در همه طبقات اجتماعی تقریباً یکسان است اما جنس پارچه های لباس در نزد افراد مرفه از مرغوبترین و بهترین انتخاب میشود . زنان مرفه برای سیاه دوزی لباس خود از نخهای ابریشمی و طرحهای زیبا و پر کار استفاده میکنند . و معمولاً آن را آماده تهیه کرده و یا سفارش دوخت میدهند .

در صورتیکه در خانواده های متوسط و پائین زنان نخ سوزن دوزی را از کاموا و یا نخهای پشمی انتخاب کرده و خود عمل دوخت را انجام داده و گاه از دوخت ماشینی استفاده میکنند .

پوشاک کار و پیشه

زنان معمولاً به هنگام کار و فعالیت لباسهای کهنه و فرسوده خود را میپوشند . پخت نان معمولاً به عهده زنان است و بهمین دلیل برای جلوگیری از سوختن دست و آستین لباس از آستوکه که از مچ تا آرنج را میپوشاند استفاده میکنند .

پوشاک در فصول مختلف سال :

زنان سیستانی در سراسر طول سال لباس همیشگی خویش را بر تن دارند و لیکن در فصول سرد سال برای جلوگیری از نفوذ سرما جلیقه ، آرخالق و یا قبا بر تن مینمایند .

پوشاک عروس :

نو عروسان در ۵۰ سال پیش پی نر کوتاهی از پارچه سفید گلدار به همراه تمو بر تن مینمودند. یقه و سر آستین پیراهن عروس را با نواری به نام سرمه تزئین میکردند. برای پوشش سر ابتدا چارقد بر سر می انداختند و سپس چادر آنان که معمولا جاوند و یا چادرهای متداول به سبک امروزی بود روی آن می انداختند. در مجموع جنس پارچه پیراهن از ابریشم و جنس پارچه چادر از خاصه سفید انتخاب میشد. در حال حاضر در روستاها عروس لباس سنتی سیاه دوزی بر تن میکند و در شهر عروسها با سایر نقاط شهری لباس سفید بر تن میکنند. در جشنها و دیگر مراسم شادی آفرین زنان از لباسهای اطلسی و ابریشمی استفاده میکنند. همه زنان با آغاز سال نیز لباسهای نو بر تن میکنند.

پوشاک نوزاد

هنگامی که زنی برای اولین مرتبه باردار میشود مادرش در حد توان خود تعدادی لباس برای اولین کودک وی تهیه و میفرستد. لباس نوزاد را در سیستان لباس چله ای مینامند. آنها را اکثرا از تترن و پارچه ای بنام خاصه میدوزند. از رنگ سفید و یا رنگهای روشن پارچه ها را انتخاب میکنند. برای تزئین لباس نوزاد لبه های آن را معمولا با نخهای رنگین لبه دوزی میکنند. بر اساس پرسشهای گوناگونی که در این زمینه در سطح منطقه بعمل آمد مطالبی در مورد قسمتهای مختلف لباس نوزادان ذکر شد که از حاصل آن به موارد ذیل اشاره میشود.

لچک lachchak

پیشانی نوزاد را با ارچه ای بنام لچک میبندند تا از برآمدگی پیشانی وی جلوگیری شود. لچک پارچه ای سه گوش است که پس از چند تا بر روی پیشانی نوزاد بسته میشود. این پارچه را گاه به سر نوزاد میبندند.

کلاه گوشک دار:

کلاهی از جنس نخ است در قسمت گوش قطعه پارچه ای مثلثی شکل میدوزند تا کاملا روی گوش را بپوشاند

قنDAQ :

قنDAQ بچه را ساروق نامند ساروق پارچه چهارگوش ساده یا رنگینی است که پس از دولا کردن آنرا به شکل مثلث درآورده و بچه را در آن میپيچند در بعضی نقاط به آن سینه بندک گویند .

بند قنDAQ :

(بندک)، ساروق بند، قنDAQ بچه را با بندی می بندند تا از با شدن آن جلوگیری شود . این بند رنگی است و از رنگهائی مثل سفید، سرخ ، مشکی و غیره بافته میشود . بند قنDAQ ۳ متر طول و ۵ سانتی متر عرض دارد اکنون زنها از کاموا و در گذشته از پشم گوسفند در طول مدت زمانی ۲ تا ۳ ساعت این بند را میبافتند . برای زیبائی بیشتر در وسط بند قنDAQ چند گل رنگین کاوائی می نهند افراد غنی بند قنDAQ را از نخهای زربفت زری و افراد کم درآمد از نخهای ساده تهیه میکنند .

بالشتک baleshtak

برای جلوگیری از خم شدن بچه بسوی عقب به هنگام بلند کردن وی و هم چنین برای راحتی کمر بچه بالشتکی بر پشت وی درون قنDAQ قرار میدهند.

پیراهن :

لباس نوزاد را معمولا از پارچه های سفید رنگ میدوزند و آن را به شکل ساده و بدون یقه با آستینهای ساده مهیا میکنند . علاوه بر آن چند لباس نیز مشابه همین لباس ولی بدون آستین میدوزند . تعداد لباسها بستگی به وضعیت مالی خانواده دارد .

گامی جیبزری

فهرست منابع و مآخذ

۱- افشار سیستانی ، ایرج : بلوچستان و تمدن دیرینه آن ، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ،

تهران: ۱۳۷۱

۲- ضیاپور، جلیل : پوشاک ایرانیان ، وزارت فرهنگ و هنر ، تهران : بی تا

۳- افشار سیستانی ، ایرج : واژه نامه سیستانی ، بنیاد نیشابور ، تهران : ۱۳۶۵،

۴- مردم بومی و سالخورده

۵- تصاویر از فضای مجازی و موزه مردم شناسی سیستان تهیه شده است.